

תולדות עם ישראל

לבתי ספר דתיים

יחידה י'

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעה וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון — בפרק זה שלושה נושאים:

נושא I — תקופת בית שני

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים

נושא III — החסידות

בנושא שלמדת עליך לענות על ארבע שאלות. — 30 נקודות

פרק שני — בפרק זה יש לענות על שתי שאלות. (25×2) — 50 נקודות

פרק שלישי — בפרק זה יש לכתוב על ארבעה מושגים. (5×4) — 20 נקודות

סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) כתוב על כריכת המחברת את נושא הבחירה שלמדת.

(2) בתשובותיך הבא עובדות, אל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

פרק ראשון (30 נקודות)

בפרק זה שלושה נושאים. ענה על שאלות בנושא שלמדת.

נושא I — תקופת בית שני (עמ' 2-3)

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים (עמ' 4)

נושא III — החסידות (עמ' 5)

נושא I — תקופת בית שני

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 1-2 (חובה),

ועל שתיים מן השאלות 3-5.

חלק ראשון: מלכותו של הורדוס

ענה על שתי השאלות 1-2 (חובה).

1. מהו "השלום הרומאי" ("הסדר האוגוסטיאני")?

הצג את גישתו של הורדוס כלפי רעיון זה, והבא דוגמה אחת שמבטאת גישה זו.

(4 נקודות)

2. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

הקשר לארץ-ישראל, שהיה ליהודי התפוצות, הביא לכך שיהודי הגולה ראו בשליט שביהודה את ראשם ומנהיגם הטבעי. יחסים אלה התפתחו כבר בתקופה שקדמה להורדוס ביחס לכהן הגדול והשליט מבית חשמונאי, והשלטון הרומי הכיר בעובדה זו. אמנם הורדוס לא היה כהן גדול, וכאיש שהעביר מן העולם את בית חשמונאי, בוודאי לא היה מקובל בתחילה גם על רוב יהודי התפוצות. אולם בהדרגה, משנתבסס על כיסא המלוכה, ומשחידש את בית המקדש, החלו יהודי התפוצות, שהכירו בהשפעתו על הרומאים וביחסים הקרובים שבינו לבין השליטים הרומים, לשאת את עיניהם אל הורדוס, שיתערב למענם ויטיל את מלוא כובד משקלו אצל השלטונות הרומיים לטובתם. הורדוס נענה ברצון לאתגר, שכן מלכתחילה היה מעוניין לקשור קשרים גם עם קיבוצי היהדות ההלניסטית וגם עם היהדות הבבלית. בעניין חידוש בניין המקדש נסתייע גם בכספי מחצית השקל והנדבות של אותם יהודים. פעילותו לטובת יהודי התפוצות קירבה מאוד את שני הצדדים.

(מעובד על פי מנחם שטרן, מלכותו של הורדוס, עמ' 93-94, האוניברסיטה המשודרת, 1992)

הקשר בין הורדוס לבין יהודי התפוצות ידע עליות ומורדות.

— על פי הקטע, ציין פעולה של הורדוס שפגעה בקשר זה.

הסבר, על פי מה שלמדת, מדוע נקט הורדוס פעולה זו.

— על פי הקטע, הבא הסבר אחד לחיזוק הקשר בין הורדוס לבין יהודי התפוצות.

(8 נקודות)

חלק שני: שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 3-5 (לכל שאלה – 9 נקודות).

3. הסבר שיקול אחד של הרומאים במינוי של אגריפס הראשון למלך יהודה.

הסבר מדוע זכה אגריפס לתמיכה נרחבת בעם.

4. הצג שתי טענות שהועלו נגד הכהונה הגדולה בתקופה שלפני החורבן.

הסבר שינוי אחד שחוללו החכמים בתקופה זו.

5. הצג דוגמה אחת למחלוקת בין חכמים במאבק על איחוד הפסיקה, בתקופת הנשיאות של

רבן גמליאל.

הסבר את החשיבות שהייתה למאבק זה באותה תקופה.

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 6-7 (חובה), ועל שתיים מן השאלות 8-10.

חלק ראשון: המבנה החברתי בקהילה והפולמוס על כתבי הרמב"ם

ענה על שתי השאלות 6-7 (חובה).

6. מי היו קבוצות ההנהגה בקהילה היהודית בימי הביניים?

הסבר מדוע על פי רוב התקבלה הנהגתם על ידי פשוטי העם בהסכמה.

(4 נקודות)

7. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

ר' שלמה יצא בקטרוג עז נגד "מורה נבוכים", החרים את הספר ונידה את קוראיו. בקטרוג זה התכוונו ר' שלמה וחבריו להגן על חומת המסורת העלולה, לדעתם, להיבקע על ידי דעות ה"מורה נבוכים". החשש היה פן תועמד היהדות התמימה בצל לעומת הפילוסופיה. הם הרגישו זרות במשנת ה"מורה" וחשו בתהום הפעורה בין תורת משה למשנת אריסטו היווני – בין התמימות של חז"ל לבין הפילוסופיה. הם טענו כי קיים ריב עולם בין שני אלה, והמנסה לאחד את תורת משה ודעות יוון – זורע כלאיים, יען כי אין לאחד את שלא ניתן לאיחוד. תמימות באמונה ודבקות במחקר אינם יכולים לדור בכפיפה אחת – משנת אריסטו ("היוון הערל") נוגדת במהותה את תורת משה והנביאים.

(מעובד על פי אוריין מאיר בן שלמה, "המורה לדורות", עמ' 102, בתוך **אוצר החכמה**)

— על פי הקטע, הסבר מדוע ר' שלמה וחבריו קראו להחרמת "מורה נבוכים".

— על פי מה שלמדת, הסבר כיצד הוויכוח על כתבי הרמב"ם משקף מתח חברתי בקהילה.

(8 נקודות)

חלק שני: שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 8-10 (לכל שאלה – 9 נקודות).

8. בַּאֲר את העיקרון ההלכתי "הפקר בית דין הפקר", והסבר מהי המשמעות שקיבל בימי הביניים.

9. לעתים תשלום מסי המלכות על ידי העשירים בקהילה היה סוג של פדיון שבויים. הסבר כיצד.

הצג דוגמה נוספת לפעולת צדקה בקהילה.

10. החרם נחשב עונש קשה גם מן ההיבט הדתי וגם מן ההיבט החברתי. הסבר מדוע.

/המשך בעמוד 5/

נושא III — החסידות

אם למדת נושא זה, ענה ארבע שאלות: על שתי השאלות 11-12 (חובה), ועל שתיים מן השאלות 13-15.

חלק ראשון: צמיחת החסידות והתפתחותה

ענה על שתי השאלות 11-12 (חובה).

11. ציין את שני השלבים הראשונים בהתפתחות תנועת החסידות.

הסבר מאפיין אחד של כל אחד מהשלבים שציינת.

(4 נקודות)

12. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

לאחר שהתנועה כבשה רבים מתלמידי החכמים, החלו גם בני שכבות עממיות יותר להימשך אל התנועה החסידית. מסתבר שתהליך זה הושפע מתנועה דו-סטרית: מצד אחד, לאחר שמעמדם הלך והתבסס חשו מנהיגי החסידות אחריות גם ביחס לבני השכבות העממיות. מצד אחר, לאחר ששמעם של המנהיגים החסידיים יצא למרחוק, נמשכו אליהם גם בני השכבות העממיות. מכל מקום, הצטרפותם של בני שכבות אלה אל התנועה הצעירה העמידה את מנהיגיה לפני דילמה קשה: האם וכיצד אפשר להנחיל לבני השכבות העממיות את הבשורה החסידית, זו שהייתה במקורה בעלת אופי אליטיסטי (מיועדת לשכבות הגבוהות) והתמקדה בתורת הנסתר? האם בני השכבות העממיות מסוגלים לאמץ את דרכה של החסידות בעבודת ה'? האם הם מסוגלים להתעלות ולחתור אל האידאל הנשגב של הדבקות?

(מעובד על פי עמנואל אטקס, תנועת החסידות בראשיתה, האוניברסיטה המשודרת, 1998, עמ' 69)

— על פי הקטע, מה הביא להתקרבות של המוני העם לתנועה החסידית?

— על פי הקטע, מדוע היה קשה להנחיל את התורה החסידית להמוני העם? הסבר על פי

מה שלמדת כיצד רעיון הצדיק נתן מענה לקושי זה.

(8 נקודות)

חלק שני: שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 13-15 (לכל שאלה — 9 נקודות).

13. הסבר מדוע הפכה פולין יעד מועדף להתיישבות יהודית במאה ה-16 ובראשית המאה ה-17.

14. הצג שני שינויים חברתיים שהתרחשו בקהילה היהודית בפולין אחרי ה"מבול".

15. הסבר מדוע לפי החסידות "אין חילוק (הבדל) בין אכילה לבין עשיית שאר המצוות

ועסק התורה", בעבודת ה'.

/המשך בעמוד 6/

פרק שני (50 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 16-19 (לכל שאלה – 25 נקודות).

16. האמנסיפציה

- א.** הסבר את העמדה של האורתודוקסים, של הנאו־אורתודוקסים ושל הרפורמים ביחס לאמנסיפציה. (12 נקודות)
- ב.** בחר באחת ממדינות צפון אפריקה, והצג שינוי שחל במצבם של היהודים לאחר חדירת המעצמות בשניים מהתחומים האלה: המשפטי, הכלכלי והחברתי. (13 נקודות)

17. הלאומיות בעמים ובישראל

- א.** הסבר שני גורמים להתעוררות הלאומיות באירופה במאה ה־19. (12 נקודות)
- ב.** הרב קלישר והרב אלקלעי שילבו ברעיונותיהם מסורת וחדוש. הסבר קביעה זו, וציין הצעה מעשית של אחד מרבנים אלה המבטאת את החידוש ברעיונותיו. (13 נקודות)

18. התנועה הציונית

- א.** ציין שני מוסדות של התנועה הציונית, והסבר כיצד הם פעלו לקידום המטרות של התנועה הציונית. (12 נקודות)
- ב.** בימיו של הרצל התגלעו חילוקי דעות בנושאים שונים בתוך התנועה הציונית. ציין אחד מהנושאים שהיו שנויים במחלוקת, והסבר את העמדות השונות בנושא זה. (13 נקודות)

19. הגירה ועלייה

בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 עזבו המוני יהודים את מזרח אירופה ופנו ליעדים שונים.
א. עיין בתמונה שלפניך.

(מתוך ויקימדיה, הגירה יהודית מרוסיה לארצות הברית 1901 — כרטיס שנה טובה. אוחר ב-19 בינואר 2012 מהאתר http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jewish_immigration_Russia_United_States_1901.jpg)

בתמונה באים לידי ביטוי יתרונותיה של ארצות־הברית כיעד הגירה ליהודים ממזרח אירופה.

ציין שניים מיתרונות אלה, והסבר כיצד הם באים לידי ביטוי בתמונה. (13 נקודות)

ב. הצג שתי החלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ, שמטרתן לקדם את רעיון העלייה

לארץ־ישראל. (12 נקודות)

/המשך בעמוד 8/

פרק שלישי (20 נקודות)

לפניך שבעה מושגים (20-26), ובכל אחד מהם שני חלקים.
בחר בארבעה מהמושגים, וענה על שני החלקים הקשורים לכל מושג שבחרת (לכל מושג – 5 נקודות).

20. קפיטולציות

- למי הוענקו הקפיטולציות?
- ציין שתי זכויות שהקנה הסכם הקפיטולציות.

21. "חלוקה"

- איזה ערך בא לידי ביטוי ב"חלוקה"?
- כיצד חולקו הכספים אצל הספרדים, וכיצד חולקו אצל האשכנזים?

22. משה מונטיפיורי

- מה הייתה מטרתו של משה מונטיפיורי בפעולותיו בארץ?
- הבא שתי דוגמאות לפעולותיו.

23. מרוץ החימוש

- מתי התרחש מרוץ החימוש?
- מה הייתה השפעתו של מרוץ החימוש על מדינות אירופה?

24. הוועד להקלת המשבר

- מתי הוקם הוועד להקלת המשבר, ומה הייתה מטרתו?
- היכן נוסד הוועד?

25. הצהרת בלפור

- איזו מדינה פרסמה את הצהרת בלפור, ומתי?
- מה הייתה החשיבות של ההצהרה עבור היהודים?

26. ארבע־עשרה הנקודות של וילסון

- מה הייתה מטרתו של וילסון בניסוח ארבע־עשרה הנקודות?
- ציין שתיים מן הנקודות.

בהצלחה!